

בני ברית ישראל



מועצה אזורית דרום

יו"ר מועצה: אבי ארז
ereza100@gmail.com

עורך: יוסי רזי
razyf@013net.net

עלון מספר 22

לשכת הנשיא ויצמן לשכת נתיבי השלום לשכת בנימין דה רוטשילד לשכת המדע רחובות

אדר תשפ"ב

העלון הדיגיטלי

מרץ 2022

תוכן עניינים

דבר העורך – יוסי רזי

דבר יו"ר המועצה – אבי ארז

על אנרגיה גרעינית – חלק רביעי – פרופ' אמריטוס אהוד גרינשפן וד"ר יאיר שרן
המלחמה באוקראינה חושפת מידע חדש על לוחמת המידע הרוסית – אופיר בראל
מיחשוב או "מי חשוב" – אנטומיה של שינוי עמדות – מיכאל נתיב

זיכרונות זיכרונות – ד"ר מירי נהרי

היה הייתה עברית – רות קלי

משולחנו של גיאוגרף - אוקראינה עושה היסטוריה – שוקי ברנדויין

מה בין הצעירה היהודייה מהונגריה למלחמה באוקראינה? – ד"ר שלמה הרציג

ביורפיה של רחוב- יהושע ורבין- המושל הצבאי – צבי תדמור

סודות ימי המנדט הבריטי ברחוב ויצמן – עפרה הנגבי- ורבין

"הפצה" במלחמת העצמאות ברחוב ויצמן – עפרה הנגבי- ורבין



חלון לעלון

יוסי רזי



צילום: אתר וואלה

הימים הם ימי אוקראינה, כל יום שעובר מביא איתו, תמונות מזעזעות מהקטסטרופה שמתנהלת שם, לצד ידיעות עמומות על התקדמות במשא ומתן להפסקת האש ופיתרון מדיני כלשהו. וכולן מעוררות אצלנו כאן שיח נרחב, בציבור, בפרלמנטים, במשפחה.

האם צריך לזכור לאוקראינים את ימי האנטישמיות שלהם, את פטלורה המנוול, או להאמין שהיום הם עם אחר, מקורב אלינו בתחומים רבים ואין יותר מאשר נשיאם היהודי בכדי להמחיש זאת?

האם לראות את היישות האוקראינית כסמל מחודש ומעורר השראה לעם, לקבוצת שייכות אמיתית וגדולה, וכסמל ל"אנחנו", לערבות הדדית, או להניח שכאשר האירועים ישכנו יחזרו הם להיות כמו רובנו בעולם המערבי – קפיטליסטים, אינדיבידואליסטים, מטריאליסטים?

האם להזדהות עם נחישותם להיות מערבים, מתקדמים, ליברלים, או להניח שהם הלכו רחוק מדי בעיקשותם זאת, הקריבו מעל ומעבר, בהרוגים, פצועים, חורבן והרס ובשביל מה בכלל זה היה שווה?

האם להזכיר לעצמנו שגם אנחנו היינו פעמים מספר במצב דומה – אחת מהן בשנים הקשות של מלחמת העולם השנייה - ראו כתבתו של שלמה הרציג, או אולי, להבדיל אלף אלפי הבדלות, להזכיר לעצמנו שגם אנחנו שולטים במידה כלשהי בעם אחר, שכן לנו?

לי מכל מקום ישנה מסקנה אחת ברורה מהימים האלה:

הדמוקרטיה היא לא רק המשטר הכי פחות גרוע שמבין המשטרים הקיימים כפי שהגדיר אותה צרציל אלא היא המשטר היותר טוב.

כי הקצה השני – הדיקטטורה, או אפילו דיקטטורה חלקית עלולה להפוך, ולא בקושי רב, לקטסטרופה אזורית או עולמית חלילה. מנהיג כריזמטי שכל מוסרות השלטון בידי עולל בשלב

מסויים של היבריס לעשות את הדברים הגרועים ביותר ואין מי שיעצור בעדו, לא העם וגם לא שריו שהופכים לשליחיו בין אם מרצון ובין אם בעל כורחם.

ולכן – אחת מהתמונות שמייצגת בשבילי את המלחמה היא זאת של הפרוזדור המוזהב הארוך עם השטיח האדום הנוצץ והדלתות הגבוהות שנפתחות ע"י עשרות חיילים ניצבים המתרגלים שעות רבות לפתוח אותן בדיוק בעשירית השניה שבה עובר דרכן – איש יחיד, מתקדם בצעידה בטוחה, ידיו שטות באוויר כאילו מחפשות הן לאחוז בגלובוס כולו.

ומלבדה – כל אותן תמונות אייקוניות – שיירת הפליטים שחוצה כמה לוחות רעועים על זרם מים סמוך לגשר הרוס; הילד שמתהלך, נועץ רגל אחר רגל, מתקרב לגבול (עם פולין?) ופניו המעוותים מביעים כאב וסלידה מעולם המבוגרים שבשבעיים הפך את כל עולמו; האישה ההרה שנישאת על אלונקה, מקווה עדיין ללדת ודקות ספורות לאחר מכן תאבד את עוברה ודקות נוספות אחר כך תאבד את חייה שלה.

אילו תמונות דיברו אליכם, הקוראים?

בעלון זה תמצאו בין השאר שלוש כתבות שנוגעות, איך לא, באותה מלחמה קורעת לב. חידוש נוסף – כתבה- קואופרודוקציה של שני כתבים - גרינשפן ושרן שחברו לכתיבה על קפיצת המדרגה שעשויה/עלולה להתחולל במחקר על האנרגיה הגרעינית; גרינשפן בכתיבה, שרן בעריכה.

דבר ראש המועצה

שלום חברים



השבוע השתתפנו, מספר חברי לשכת הנשיא ויצמן ולשכת בנימין דה רוטשילד בטקס חלוקת מלגות לימודים לחיילי מילואים של חיל השריון. ארגון בני ברית מעניק מידי שנה מלגות לאנשי מילואים שמצטיינים בשרותם הצבאי ובלמודיהם. השנה חולקו שבע מלגות בסכום של 8,500 כל מלגה. בכך אנו מביעים תודה והוקרה לאנשי המילואים שמקדישים שבועות רבים כל שנה לשמירה על בטחון המדינה וקיומה. הטקס התקיים באתר יד לשריון בלטרון, באותה הזדמנות ראינו את מוזיאון הלוחם היהודי ההולך ומוקם במקום, ועומד לפני השלמתו הקרובה.

היום, יום חמישי, חל חג הפורים. לשכת ויצמן הייתה אמורה לערוך הערב מסיבת פורים ולצערנו הקורונה שוב הרימה ראש. מספר חברים אומתו כחיוביים למחלה. מתוך מחויבותנו לבריאות חברי הלשכה, הוחלט לבטל את המסיבה. אני מאחל החלמה מהירה לחולים ובריאות טובה ואיתנה לכולם.

לשכת המדע רחובות ערכה החודש מפגש לציון יום האישה הבין לאומי. ענת, נשיאת הלשכה, נתנה הרצאה מאלפת בנושא נשים גיבורות בתנ"ך.

בברכת חברים

אבי ארז

על אנרגיה גרעינית – חלק רביעי הפקה מבוקרת של אנרגית מיזוג גרעיני בעזרת הכלה מגנטית

אהוד גרינשפן

פרופסור אמריטוס באוניברסיטת קליפורניה שבברקלי, ארה"ב

וד"ר יאיר שרן

ראש הקבוצה לתובנת העתיד

מקור האנרגיה העיקרי של השמש שלנו, כמו גם של כל השמשות שביקום הן ריאקציות מיזוג גרעיני, דהיינו, התמזגות הגרעינים של שני אטומים לגרעין אחד כבד יותר (לדוגמה – התמזגות שני גרעיני מימן לגרעין של הליום).

מחקר אפשרויות להפיק אנרגיה ממיזוג גרעיני בצורה מבוקרת וכלכלית החל בארה"ב, רוסיה וארצות אחרות כבר בעשור הרביעי של המאה ה-20 אך טרם צלח. הקושי הוא להביא את גרעיני חומר דלק המיזוג לטמפרטורות גבוהות אפילו מטמפרטורת השמש: כ-150 מיליון מעלות צלזיוס (פי 10 מהטמפרטורה המירבית בשמש שלנו), מבלי לגרום להתמזג ושמאפשר המבנה של כור המיזוג (דהיינו – המתקן ההנדסי שבו אמורים גרעינים להתמזג ושמאפשר להשתמש באנרגיה המשתחררת במיזוג למטרות מועילות כדוגמת ייצור חשמל). במאמר זה נתאר את אחת משתי הגישות בהן המדענים והמהנדסים מנסים להשיג מטרה זו: הכלה מגנטית (Magnetic confinement).

הדלק לכורי מיזוג

השמש שלנו מפיקה את ההספק העצום שלה ממיזוג של הגרעינים של אטומי מימן – כלומר של פרוטונים. המוצר הסופי של המיזוג הם גרעיני הליום. על מנת להתמזג הפרוטונים חייבים להתגבר על כח הדחיה החשמלי ביניהם, ולשם כך עליהם לנוע זה כנגד זה במהירויות אדירות שמושגות כאשר טמפרטורת המימן מיליוני מעלות צלזיוס. מיזוג של גרעיני שני האיזוטופים הכבדים של המימן – דאוטריום (D, מכיל נויטרון בנוסף לפרוטון) וטריטיום (T, מכיל שני נויטרונים בנוסף לפרוטון) הוא קל יותר להשגה מאשר מיזוג של פרוטונים. עיקר המאמץ במחקר ופיתוח כורי מיזוג מסחריים מופנה לכן למיזוג דאוטריום וטריטיום (D-T).

יש כיום שיטות מסחריות להפיק דאוטריום ממי הים. טריטיום ניתן לייצור על ידי הקרנת ליתיום, שהוא יסוד שכיח, בנויטרונים. במיזוג של דאוטריום וטריטיום נפלט נויטרון. כורי מיזוג גרעיני

עתידיים מתוכננים כך שהנויטרונים שנפלטים מהמיזוג של דאוטריום וטריטיום ייצרו לפחות גרעין אחד של טריטיום (על ידי בליעתם בליתיום) על כל גרעין טריטיום שמתמזג עם דויטריום.

הכלה מגנטית - עקרונות

כאשר מחממים את גז המימן לטמפרטורות של מיליוני מעלות צלזיוס הוא מתיינן – האלקטרון ניתק מהגרעין אליו היה קשור בכוח משיכה חשמלי והגז הופך להיות תערובת של יונים בעלי מטען חשמלי חיובי ואלקטרונים בעלי מטען חשמלי שלילי אותה נהוג לכנות בשם פלסמה. פלסמה בטמפרטורה של מיליוני מעלות לא ניתן להכיל במיכל ממתכת או מכל חומר אחר. אך על חלקיקים טעונים חשמלית ניתן להפעיל כח בעזרת שדה מגנטי.

מערכות מיזוג גרעיני המבוססות על הכלה מגנטית יוצרות שדה מגנטי חזק בתוך המיכל שבתוכו יוצרים את הפלסמה (ראה ציור 1). השדה מונע מהחלקיקים הטעונים להתקרב לדפנות המתכת של המיכל ובכך מאפשר לשמור על המיכל (וכל שאר חלקי המבנה של כור המיזוג) בטמפרטורות לא גבוהות מכמה מאות מעלות צלזיוס כך שחלקי הכור שומרים על חוזק מכני סביר.

את השדה המגנטי לכורי מיזוג יוצרים על-ידי הזרמת זרם חשמלי בסלילים. שמקובל לכנות "אלקטרומגנטים". ככל שהזרם החשמלי חזק יותר עוצמת השדה המגנטי גדולה יותר. ככל שעוצמת השדה גדולה יותר כור המיזוג יכול להיות קומפקטי יותר. על מנת לקבל את עוצמת השדה המגנטי הדרושה לכורי מיזוג מסחריים (גדולה פי כ 20,000 מעצמת השדה המגנטי של כדור הארץ) חייבים לעשות את האלקטרומגנטים מחומרים "מוליכי-על" (Superconductors) כדוגמת נתך של ניוביום וטיטניום שהמוליכות החשמלית שלהם גדולה בהרבה מזו של נחושת (המשמשת להולכת חשמל לשימושי יום יום). השימוש ב"מוליכי על" יבטיח הפסדי אנרגיה קטנים יותר בכור המיזוג.

הקונספט שנמצא מבטיח ביותר להכלה מגנטית הוצע ברוסיה ונקרא טוקאמק (Tokamak). הוא מודגם בציור 1. השדה המגנטי של הטוקאמק נוצר בנפח (בצורת "ביגלה") בו נראית הפלסמה בציור 1. בין הפלסמה ו"האלקטרומגנטים" ממוקמים ה"שמיכה" והמיגון. ה"שמיכה" מכילה ליתיום אשר בולע את הנויטרונים שנפלטים מתגובות המיזוג והופך לטריטיום. הדופן הפנימית של ה"שמיכה" הוא מיכל ממתכת מיוחדת שמכיל את הפלסמה. המיגון נועד בעיקר להקטין את כמות החום שמושקעת ב"אלקטרומגנטים" על-ידי הקרינה הגרעינית. על מנת שיהיו מוליכי-על יש לקרר את ה"אלקטרומגנטים" לטמפרטורה קרובה לאפס המוחלט (-273 מעלות צלזיוס); מערכת קרור מיוחדת (משתמשת בהליום נוזלי; בטמפרטורה של -269 מעלות צלזיוס) מפנה את החום שנפלט. מערכת קרור מסובכת מפנה את החום שנפלט מהמיזוג ומעבירה אותו למערכת שממירה את החום לחשמל. בכור המיזוג מערכות רבות נוספות שצברה היריעה מלפרטם.

הכלה מגנטית – תמונת מצב.

אנחנו עדיין רחוקים לפחות עשר ואולי עשרים שנים מהיכולת להקים תחנות כח מסחריות המבוססות על טכנולוגיה זו. בדרום מזרח צרפת הולך ומוקם טוקאמק בשם ITER. הוא יהיה הגדול ביותר מבין יותר מ-100 מתקני מיזוג נסיוניים שנבנו עד כה; הוא אמור לייצר הספק של 500 מגה-וואט חום. לפי התכנון, טמפרטורת הפלסמה של ITER תגיע ל 150 מיליון מעלות צלזיוס – פי עשר גדולה מטמפרטורת השמש שלנו. הפרויקט ממומן ומנוהל על ידי האיחוד האירופי, סין, הודו, יפן, רוסיה, דרום קוריאה, ארצות הברית, בריטניה ושווייץ. התחלת הנסיונות עם דלק דאוטריום וטריטיום מתוכננת רק לשנת 2035! המחיר הכולל של הבנייה והתפעול צפוי להגיע ל-22 מיליארד אירו ואולי יותר – זו הסיבה לבינלאומיות של הפרויקט.

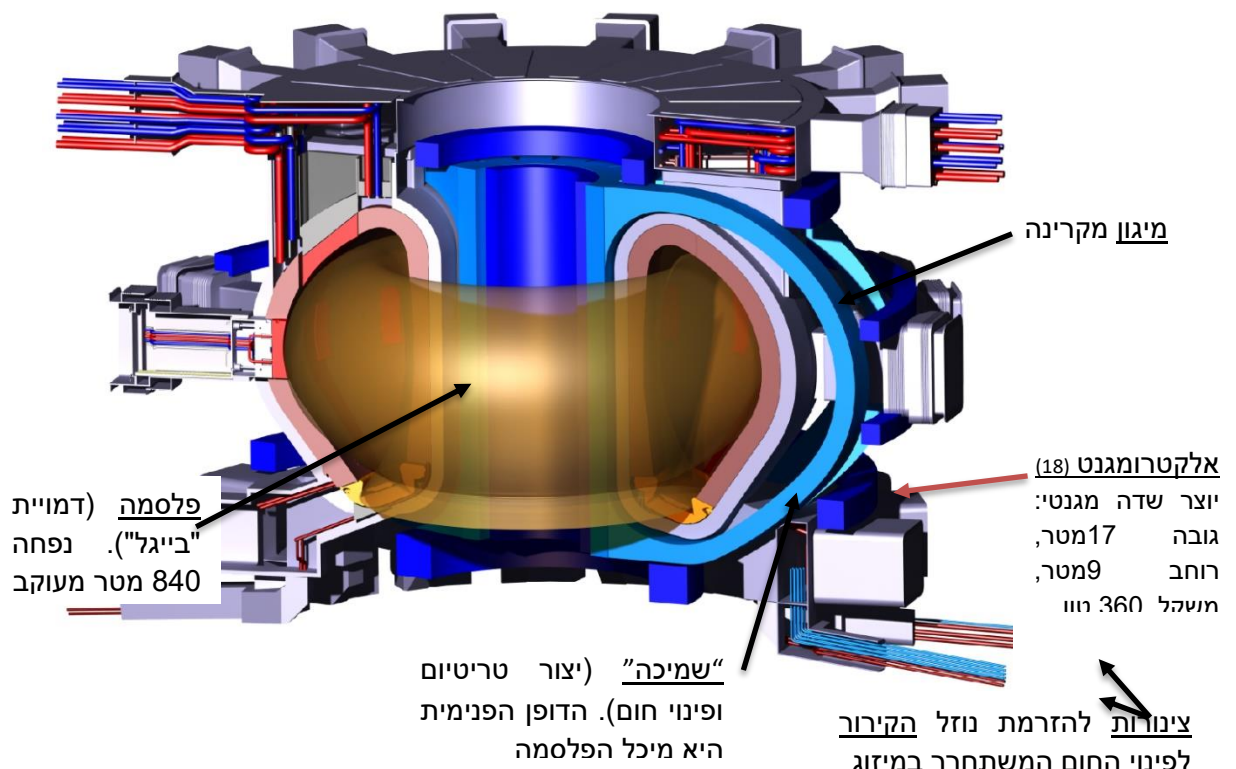
ניסוי ITER נחשב ליקר והמסובך ביותר בכל הזמנים ולאחד משיתופי הפעולה האנושיים השאפתניים ביותר.

התפתחויות מבטיחות ותחזית להמשך

בשנים האחרונות קמו מספר חברות הזנק הממומנות על ידי משקיעים פרטיים (כולל ביל גייטס וג'ף בזוס) המציעות חידושים שעשויים להקדים את היכולת להפיק אנרגיה מיזוג גרעיני בצורה כלכלית. אחד החידושים המבטיחים הוא פיתוח חומר שהוא "מוליך-על" בטמפרטורה גבוהה בהרבה מהאפס המוחלט (הקרור יהיה אז זול יותר וקל יותר). חברת Commonwealth fusion Systems בשיתוף עם MIT ייצרה לאחרונה מהחומר החדש את האלקטרומגנט החזק ביותר בעולם (הצליחו להשיג 20 טסלה לעומת 13 טסלה שיהיה ל ITER!) וטוענת שתוכל להתחיל להקים כורי מיזוג מסחריים כבר בעשור הבא.

על חידוש נוסף הכריזה לאחרונה חברת הבינה המלאכותית DeepMind הממוקמת בלונדון: פיתוח מערכת בינה מלאכותית (Artificial Intelligence) שתאפשר לשמור פלסמה מחוממת בתוך כור מיזוג גרעיני משך זמן ארוך יותר משניתן היה עד כה ובכך לאפשר שחרור כמות גדולה יותר של אנרגיה מיזוג. התוכנה הוכחה כיעילה בטוקאמק הניסיוני שבמרכז הפלסמה השוויצרי באוניברסיטת לוזאן.

כורי מיזוג מיסחריים רחוקים ממימוש אבל המגמה המסתמנת בהשקעות במחקר ופיתוח בתחום מבטיחה שאלה נמצאים בהישג יד.



ציר 1. קונספט של כור

המספרים מתייחסים ל ITER. סביב מיכל הפלסמה יש 18 אלקטרומגנטים גדולים כמו זה שמסומן בציר ועוד אלקטרומגנטים רבים קטנים יותר. כורי כח המשתמשים בטכנולוגיה של ITER יהיו יותר גדולים. אך יש מקום לתקווה שחידושים טכנולוגיים יאפשרו תכנון כורי מיזוג קומפקטיים ויעילים יותר.

המלחמה באוקראינה חושפת מידע חדש על לוחמת המידע

הרוסית

אופיר בראל



סמל היחידה למבצעי מידע של הצבא הרוסי

צילום: ויקיפדיה

בתחילת חודש מרץ, הודיעה מחלקת האוצר בארה"ב על הטלת סנקציות נגד 26 אזרחי רוסיה ואוקראינה ושבעה ארגונים רוסיים, המעורבים בהפצת מידע כוזב ובניהול מבצעי ריגול סייבר לטובת הממשל הרוסי, בתגובה לפלישה הרוסית לאוקראינה.

באמצעות הסנקציות, אפשר ללמוד על חלקם של גופים רוסיים שונים בניהול לוחמת המידע הרוסית נגד המערב, לפני (ובוודאי גם במהלך) הפלישה.

סוכנות הידיעות InfoRos מופעלת ע"י המרכז הראשי למידע מודיעיני (GRITs) שבמודיעין הצבאי של רוסיה (GRU). ה-GRU ידוע מזה שנים רבות כיחידה המרכזית המבצעת מבצעי השפעה, תקיפות סייבר וריגול סייבר מטעם הצבא הרוסי במטרות שונות ברחבי העולם, לרבות תקיפת ועידת המפלגה הדמוקרטית.

במסגרת פעילותה, InfoRos הייתה מעורבת בהפצת תיאוריות קונספירציה ומידע שקרי הקשור למחלת הקורונה. ככלל, עם פרוץ מגיפת הקורונה, גופים רוסיים שונים קידמו נרטיבים שליליים הקשורים לטיפול המערב במגיפה (למשל, ע"י הדגשת מתיחויות במדינות המערב בשל הטלת מגבלות על הציבור או פרסום מידע שקרי על החיסון מתוצרת פייזר). בנוסף, שירות ביון החוץ של רוסיה (SVR) מעורב בהוצאה לאור של פרסומים "מדעיים": הראשון שבהם הוא New Eastern Outlook, כתב עת פסאודו מדעי היוצא לאור בשם המכון ללימודי המזרח של האקדמיה הרוסית למדע (Russian Academy of Science's Institute of Oriental Studies) - מכון מחקר המתמקד במדינות אסיה וצפון אפריקה. כתב העת מפרסם דרך קבע מידע כוזב ותעמולה ביחס לארגונים בינ"ל, עימותים צבאיים ונושאים שונים השנויים במחלוקת. כך, למשל, בפברואר 2020, אחד מעורכי כתב העת טען כי נגיף הקורונה נוצר ע"י ה-CIA באחת מ-400 המעבדות שלו ללוחמה ביולוגית ברחבי העולם.

הפרסום השני הוא Oriental Review, שבתחילת השנה פרסם מידע שהשמיץ את התנהלותה של ארה"ב במשבר באוקראינה.

בנוסף, מפעיל ה-SVR, בשיתוף משרד החוץ, את הקרן לתרבות אסטרטגית (Strategic Culture Foundation): מכון מחקר המתמקד, כביכול, בניתוחי מדיניות בנושאים הקשורים לאירופה ולאסיה. למעשה, זוהי ה-SCF כגוף שביצע התערבות זרה בבחירות לנשיאות ארה"ב בשנת 2020. במסגרת פעילותו, נוהג ה-SCF לתת במה לתיאוריות קונספירציה ופרסומים הזויים המגיעים מטעם גורמי שוליים במדינות המערב, לשם טשטוש מוצאו הרוסי של ה-SCF. נסיון ההרעלה נגד סרגיי סקירפל (אזרח רוסי שנמלט לבריטניה והורעל ע"י סוכנים רוסיים), למשל, תואר בכלל כפעולה שבוצעה ע"י נאט"ו.

מלבד זאת, הממשל האמריקני הטיל סנקציות על אוליגרכים רוסיים שונים, כשאחד מהם הוא יבגני פריגוזין, שסיפור חייו ממחיש על מנת להתקדם בחיים, בני אדם זקוקים לשני דברים: קשרים וכישורים קולינריים: פריגוזין הורשע בעבר בשוד ובמעשי אלימות וריצה תשע שנות מאסר בכלא הסיבירי, הנודע לשמצה. לאחר שחרורו מהכלא, החל לעסוק בתחום המזון. מכירת נקניקיות, ליתר דיוק. בשנת 2001, התרחש מפגש גורלי בין פוטין לבין פריגוזין, שעתיד להשפיע עמוקות על שניהם: באותה השנה, הנשיא הטרי-יחסית (פוטין נבחר לראשונה לנשיאות שנתיים לפני כן, ב-1999) הגיע לאכול אצל פריגוזין. האוכל שהוגש לו מצא חן מאד בעיניו, עד שפריגוזין הושכר על ידי הנשיא בכדי לארגן את ימי ההולדת שלו.

ההיכרות שהחלה להירקם בין השניים הביאה לפריגוזין קשרים עם הממשל בקרמלין וכסף הון עתק בסכום מוערך של כ-2.5 מיליארד לירות שטרלינג. הכסף הרב שימש למימון תפעולו של "המרכז לחקר האינטרנט" שבסנקט פטרסבורג. השם התמים לכאורה מסתיר את העובדה שמקום זה שימש המרכז הראשי להפצת דיסאינפורמציה במערכת הבחירות לנשיאות ארה"ב, שהתקיימה בשנת 2016.

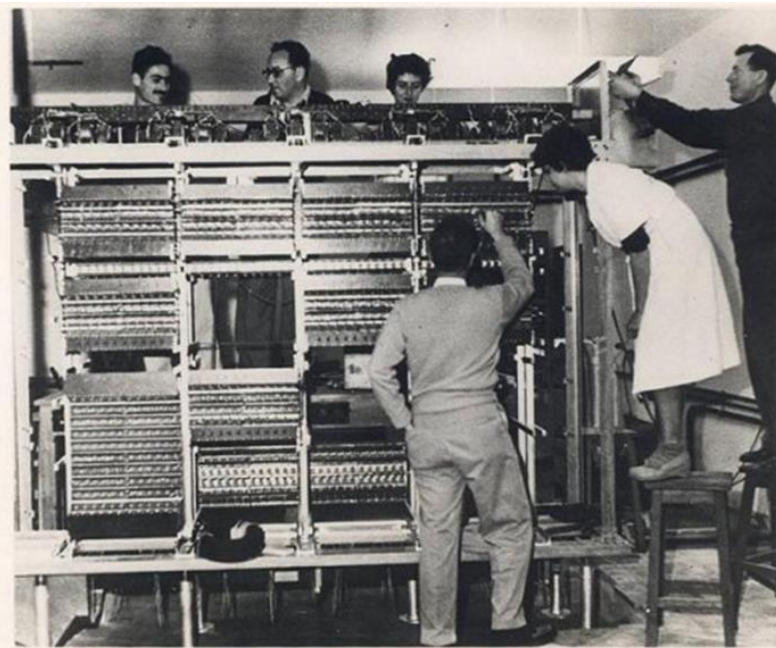
פריגוזין, מסתבר, לא הסתפק רק בכך אלא במהלך שנת 2021 שמו נזכר גם בקידום מעורבות רוסית במערכות בחירות באסיה. בנוסף, פלטפורמות הקשורות לפריגוזין מפיצות דיסאינפורמציה על פוליטיקאים ופקידים אירופיים, על מנת לקדם את מטרותיה של רוסיה ביחס למלחמה באוקראינה.

מעוניינים לגלות עוד כיצד התפתחה השיטה הרוסית להפצת פייק ניוז? אני מזמין אתכם לצפות [בצמד ההרצאות שלי](#), החושף את שיטות הפעולה הרוסיות בתחום- מימי המלחמה הקרה ועד לבחירות 2016 בארה"ב.

מיחשוב או "מי חשוב" – אנטומיה של שינוי עמדות

מיכאל נתיב

מחשב להרע ל'ו בעל-מזמות 'קראו" (משלי, כ"ד, ח').



המחשב הראשון בישראל – WEIZAC. צילום: מכון ויצמן

בשנת 1988 נכנסתי בשערי מהפיכת הידע. בצעדים מהוססים, עם הרבה סימני שאלה ומעט, מעט מדי סימני קריאה.

עיריית רחובות קיבלה החלטה אסטרטגית בנושא מיחשוב מערכת החינוך בעיר, והמשימה הוטלה, כפי שהיה נכון לשעתו, על אגף החינוך. חברי הצוות העירוני ואני בתוכם, חברנו לעמיתינו במשרד החינוך, ולכמה חברים נכבדים ממכון ויצמן, הפקולטה לחקלאות ומועצת העיר. יחדיו שינסנו מותניים והאצנו, צעד אחר צעד, את גלגל התנופה שהחל לנוע עוד קודם לכן – הגשמת חזון הכלים הממוחשבים במוסדות החינוך בעירנו. ההתחלה היתה צנועה.

תמונת המצב באותו זמן בבתי"ס: כמה מחשבים בודדים ממוצא מפוקפק שימשו בעיקר כחצובות לעציצים. פה ושם איזה "קומודור" (כן, היתה פעם חיה כזאת...) ניצב נכלם. אכן, ארכיאולוגיה משובבת נפש.

אז מפשילים שרולים, ו... מה הלאה ?

מבנה עתיק יומין ברח' ארלזורוב שהיה ידוע כ"בית הנוער" הופך ל"מרכז החינוך לידע ולמחשבים".

ואז - צריך גם לצקת תכנים, להתוות תכניות, לקבוע דרכי פעולה, לנסות לזהות נקודות-כשל אפשריות, ובעיקר – לגייס את הטכנולוגיה המינימלית הדרושה, חומרה ותוכנה.

נשמע טוב, נשמע מתקדם, והאמת – גם מתחיל להראות טוב, אך לאט לאט, עם הרבה התלבטויות וניסוי וטעיה בצד "ניסוי ותהייה".

ומה עם הטכנולוגיה? כשהחומרה (או, כפי שקראנו להם אז) "הברזלים" תגיע, יש הרי להציב אותה על משהו, לא? אז צריך ריהוט מתאים במרכז החינוך לידע ולמחשבים. את הריהוט גייסנו ממחסני העירייה המאובקים, ובדרך לא-דרך גם מהמחסנים המאובקים עוד יותר של עיריית תל-אביב (כן, כן..)

והמחשבים? תאמין לא-תאמין, הגיעו בדרכים עוטות-רז מבית רוטנברג בחיפה. ישנים, מקרטעים משהו, אבל עם דחיפה קלה פה ושם הם אפילו עבדו לקול מצהלותינו ...

זו היתה ההתחלה. כל השאר היסטוריה.

עד כה, טעימה מה"איך" של אז. עכשיו ה"למה ומדוע". לך תסביר את זה לאבירי המקלדת ואשפי המסך של היום.

ננסה בכל זאת להציג, בפשטות רבה, את הרעיונות שעמדו בבסיס התוכנית כולה.

כמות הידע בעולם הולכת וגדלה בקצב מסחרר, נכון? נכון!

שיטות הלמידה העכשוויות חייבות לכלול שימוש בכלים ממוחשבים, נכון? נכון ועוד איך!

מערכת החינוך חייבת לאמץ אל חיקה את טכנולוגיית הידע והתקשורת, נכון? ודאי, איזו שאלה.

זו התפיסה. בנקודה זו צריך להפוך את ההלכה למעשה, וכאן הפשטות מאתנו והלאה. למה זה לא פשוט? כי מתוך הרעיונות צריך ליצור גישה חדשה, להטמיע הבנייה בתוך התודעה של ציבור גדול (שאותו ננסה לאפיין בשורות הבאות). במלים אחרות – צריך להניע תהליך של שינוי עמדות, וכל בר-דעת יאמר לך שזה קשה.

אבל מה הבעיה? – יש הרי הסכמה באוכלוסיית היעד המגוונת, לגבי הנחיצות (לפחות לכאורה).

הבעיה היא להפוך את האמיתות התיאורטיות לתובנה פנימית. את ההזדהות עם הרעיון - לעשייה, לפעילות ולשותפות של אמת.

יש לנו בארץ ציבור יקר של מורות ומורים, שברובו המכריע מסור בכל מאודו לתפקידו המרכזי בעיצוב פני הדור הבא. הציבור הטוב הזה נושא על שכמו את מלוא הנטל, הרגשי והמעשי, של העשייה החינוכית. שעות אין-ספור של הוראה פרונטאלית, הכנה, בדיקה, הענקת אמפטיה לתלמידים, מירוץ סיזיפי להתעדכנות בידע, ועוד ועוד.

נזכיר לעצמנו שאנו עוסקים, במאמר זה, בעידן הקודם של ההוראה והלמידה. בתי המדרש למורים עדיין העניקו אז לפרחי ההוראה כישורים ההולכים ופסים מן העולם. פרופיל המורה בר-הסמכא, היודע-כל, כבר אינו רלוונטי כל-כך. אין אדם, מוכשר ככל שיהיה, שמסוגל להכיל בקרבו נתח ניכר מן הידע הדרוש לתלמיד כדי שיוכל לתפקד כראוי בעולם המורכב של היום.

המורות והמורים של היום נאלצים להתמודד עם מהפך שכמותו לא נודע בדברי ימי ההוראה. המורה ה"יודע" מפנה את מקומו למורה המכוון. המיומנויות החשובות כוללות בעיקר איתור החומר הנדרש בתוך שפע המידע הקיים ויצירת מכלול רב-תחומי שיש בו לכידות. לתלמיד יש אפשרות גישה, בכוחות עצמו, לכל מידע שהוא זקוק לו, אבל צריך להקנות לו את הדרך לזהות מה חשוב ומה נחוץ.

המורים והמורות נדרשים לרכוש את הכלים האלה בתוך סדר-היום הצפוף והדוחק שהוצג לעיל. זה מחייב שינוי עמדות, וזה אכן קורה כל הזמן, בכל העשורים האחרונים.

למותר לציין מהי משמעות השינוי הזה במעמדו, בתפקידו של המורה ובאופן שבו הוא תופס את עצמו.

מרכז החינוך לידע ולמחשבים היה אבן דרך בעשייה הזו. בשלב מסויים הוקמה בעיריית רחובות מחלקה למיחשוב חינוכי שעסקה בהיבטים השונים, בעיקר הלוגיסטיים, של ה- ICT (Information and Communication Technology) - טכנולוגיית הידע והתקשורת. ידע ותקשורת - שני עמודי-תווך חשובים שעליהם נשענת העשייה החינוכית בת-ימינו.

עם ההתרחבות המהירה של ה-ICT, נעשו בעירייה הצעדים המתבקשים כדי לעמוד בצרכי מערכת החינוך, והמבנה הייעודי הנוכחי הותאם לנדרש.

מי שצופה היום בבתי הספר ובגנים, מתרשם מן השילוב הטבעי של הכלים הממוחשבים בכל צעד ושעל. התלמידות והתלמידים של אז הינם כוחות ההוראה והניהול של היום. הם אלה המייצגים את העובדה שההשקעה אכן נשאה פירות לתפארת.

הכותב היה מנהל המרכז לידע ולמחשבים, ואח"כ מנהל המחלקה למחשוב חינוכי בעיריית רחובות. דוא"ל להערות והארות: micha1235@gmail.com

זיכרונות וזיכרונות

ד"ר מירי נהרי

בתחבולות תעשייה לך מלחמה (משלי כ"ד, י')

המערך המשוכלל של הכנת תעודות וחומות מזויפות היה אחד הגורמים המרכזיים שאפשרו את חציית הגבולות בנתיבי "הבריחה" באירופה שלאחר המלחמה. "הבריחה" זייפה תעודות בממדים עצומים. השורדים, שלרובם לא היו כלל "ניירות" (מסמכים מזהים), נדרשו לחצות בנדודיהם בנתיבי אירופה גבולות רבים, בין ארצות ובין אזורים שליטה של בעלות הברית. במעבר מארץ אחת לזו הבאה אחריה נזקק הפליט לפעמים לשלוש, ארבע תעודות שונות, המזהות אותו כאדם שונה, עם מטרת מסע אחרת ועם ארץ יעד שונה. סיפר יוסי חן, אז ילד כבן עשר: "פעם הייתי פליט אוסטרי בדרך הביתה לאוסטריה, ופעם הייתי אוסטרי הנמצא באזור הכיבוש הבריטי בדרכו לביתו שבאזור הכיבוש האמריקאי. ואז הייתי פליט בדרכו לפרו שבדרום אמריקה והייתי עוד דברים, אני כבר לא זוכר. ולכל 'דמות' היה לי שם אחר, גיל קצת שונה וכמובן, תעודות מתאימות."

תנועת "הבריחה" העבירה קרוב ל-300,000 פליטים יהודים ברחבי אירופה. כל פליט כזה עבר מספר גבולות בדרכו לארץ ישראל, בחלקם הגדול של מעברי גבול נדרש הפליט להציג ניירות שיניחו את דעתם של שומרי הגבולות.

בשל הגידול במספר האנשים שנזקקו לטפסים חתומים ורשמיים, החליטו פעילי "הבריחה" "לסייע" לתהליך על ידי הדפסה של הטפסים וייצור עצמי של החותמות. הוקמו "מסגרות" - שם הקוד למעבדות הזיוף - בהן יוצרו החותמות והוטבעו על טפסים אמיתיים או מזויפים. "המסגרייה" הראשונה הוקמה בשנת 1945 בקראקוב, בדירת ריכוז של פעילי "הבריחה" ברחוב נאד-וויסליאנקה 32. כאן התמקמה לה מעבדת הזיכרונות שהחלו "בפבריקציה של תעודות מזויפות ופליאדה של זיכרונות". בהמשך נדדה המעבדה לערים אחרות ולבסוף חזרה לקראקוב, לרחוב אופיצרסקה.

בין הראשונים להתגייס לתפקיד היה אריה באואר, אחד השבים מברית המועצות במסגרת הרפטריאציה. באואר היה גרפיקאי במקצועו ועמו החל לעבוד דוד רייזר. כך סיכם את הפרשה יוחנן כהן: "ניתן אפוא לסכם ולומר כי לא רק שיחדנו, אשמנו, כיזבנו. גם שיקרנו, התחזינו, תיעתנו, זייפנו מסמכים, גנבנו גבולות והברחנו דרכם המוני אדם. ואף על פי כן – ואולי גם זה לחטא ייחשב – לא היססנו, לא התחבטנו, לא היכינו על חזינו, לא התחרטנו. ראינו בכך שליחות ומלוי מצווה."

בחירת השמות לתעודה הייתה מסובכת לכשעצמה. השורד לא ידע כיצד להירשם: בשם בו חי בזמן המלחמה כפולני, בשם בדוי בו כינו אותו הפרטיזנים או בשמו האמיתי שבו כמעט לא השתמש מזה שנים? איך לרשום את הילדים: בשם תחתיו הסתתרו, בשם שקראו להם במנזר או בבית המשפחה הנוצרית? פעמים רבות הניצולים קיבלו את השמות שנקבעו להם והיה עליהם ללמוד את זהותם החדשה היטב.

התאמת "התעודות" כללה לפעמים גם שינוי נתינות. למשל, באפריל 1947 יצאה פקודה של שלטונות הצבא האמריקאי, כי במעבר הגבול בין אוסטריה לגרמניה באזור זלצבורג יינתנו רישיונות מעבר לאזרחי אוסטריה בלבד. ארתור בן-נתן, מפקד "הבריחה" באוסטריה, שלח מווינה תעודות לידה אוסטריות, והעוברים בגבול זה היו כולם "אוסטרים". שוטרי הגבול הבינו שמשוהו אינו כשורה, כאשר פליטים דוברי יידיש הפכו לאזרחים אוסטריים, אך אפשרו בכל זאת את מעבר הגבול.

למרות הרצינות בעבודה לא חסר לזייפנים חוש הומור. במקום המיועד בתעודה לרישום העיסוק של בעל התעודה רשמו פעם את האותיות B.G – בריחה געשפעטן (עסקי בריחה), ובפעם אחרת J.Z. – יידישע צורס (צרות יהודיות). התעודות עברו בגבולות הלך וחזור, הוחתמו לפעמים בחותמות כשרות שונות במעברי גבול שונים, וכך הפכו לתעודות "כשרות למהדרין".

לחץ המבקשים לצאת מפולין גבר משבוע לשבוע, וכך נולדה "השיטה היוונית". איש השומר הצעיר משה המאירי סיפר כי חשבו לשלב את "הבריחה" בנדידה ההמונית של שבויים, אסירי מלחמה, אסירי מחנות ועקורים בדרכם לשוב לארצותיהם ולבתייהם. המאירי סיפר כי הגה את הרעיון לשלוח את ה"מטיילים" שלנו בתור רפטריאנטים יוונים. מאחר שבין שומרי הגבול הפולנים וגם הרוסים והצ'כים, שלא היו בוגרי אוניברסיטאות, נשמעו היוונית והעברית כאותה שפה. מספר הפליט אבא גפן (וינשטיין), שהיה למפקד "הבריחה" בזלצבורג: "מפולני הפכתי ליווני ולמדו אותי לומר 'קלימרה וקליספרה'. מיווני הפכתי לפליט אוסטרי יליד אזור הכיבוש הבריטי. מזה הפכתי לאוסטרי יליד אזור הכיבוש האמריקאי, ורק כשהגעתי לזלצבורג הפכתי, סוף סוף, למי שאני: פליט יהודי מפולין. לכל הזהויות היו לי כמובן, תעודות מתאימות.

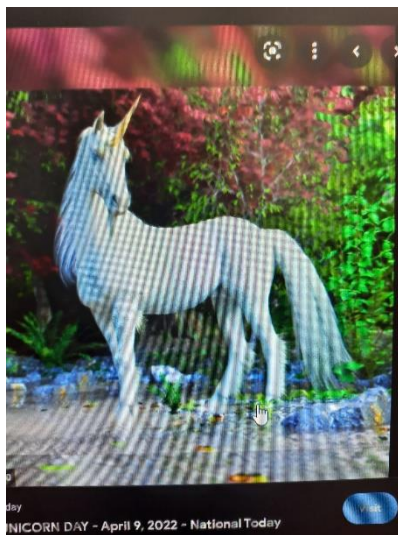
בעיות היו תמיד. המאירי סיפר: "הקפדנו לבדוק כל מיני פרטים. למשל – עניין המדליות. אתה מבין מה זה בשביל אדם שלחם ואולי נפצע וזכה באותות הצטיינות לוותר עליהן. הנה באים ה'יוונים' שלנו ועל חזותיהם אותות הצטיינות של הצבא האדום. זה לא פשוט. אמרנו לאנשים 'או מדליות או טיול'."

מסופר על שליח "הבריחה" בפראג, אלחנן גפני, שזומן למשרדו של קצין צ'כוסלובקי, ששאל אותו אם הוא מעלה בדעתו שלאריה – סמל המדינה הצ'כית – בחותמת של הקונסוליה הצ'כית בוורשה תחסר ציפורן ברגלו השמאלית. הקצין הצ'כוסלובקי היה "משלנו" והעביר את הטרנספורט למרות הציפורן השמאלית החסרה. כמובן שלאחר מכן הושלמה הציפורן והתעודות היו "כשרות".

גדולה זכותם של הזייפנים שבתנאים קשים הגיעו "להישגים" כה מרשימים, יצירתיים, נחושים שקיימו את האמרה "כל ישראל ערבין זה לזה".



היה הייתה עברית רות קלי



הקריינית בטלוויזיה הודיעה: "ועכשיו נראה סרט על חדי קרן". חיכיתי בקוצר רוח לראות את היצורים שיופיעו, ותהיתי אם נצפה באנטילופות חדות קרניים, או באותה דמות מיתולוגית בעלת קרן אחת חדה [יניקורן].

אכן, כשמדובר בלשון יחיד משתמשים באותה מילית - **חַד**. ילד **חַד** לשון = בעל לשון חדה, הר **חַד** פסגה = הר שפסגתו מחודדת.

וגם דרך **חַד** סטרית = שיש בה כיוון נסיעה אחד, בית **חַד** קומתי = בעל קומה אחת.

אבל כשמשתמשים במילים האלה בלשון רבים יש להבדיל בין חד = מחודד (שם תואר שמשנתנה בלשון רבים) לבין חד = אחד (מילית שאינה משנתנה). מבדילים בין:

ילדים **חַדִּי** לשון, ראמים **חַדִּי** קרניים, ילדות **חַדוֹת** לשון, סכינים **חַדוֹת** להב. לבין: כבישים **חַד** סטריים, בתים **חַד** קומתיים, תמונות **חַד** גוניות, דעות **חַד** צדדיות.

הוא הדין בין שם העצם **אי** (יבשה מוקפת ים) לבין המילית **אי** (להבעת שלילה).
אי תנועה, **אי** המטמון, **אי** השדים, וברבים: **איי** תנועה, **איי** המטמון, **איי** השדים,
אבל: **אי** אפשרי, **אי** רצונלי, **אי** רצוני, וברבים: **אי** אפשרים, **אי** רצונליים, **אי** רצוניים.
עוד מיליות שאינן משתנות בלשון נקבה ובלשון רבים: **תת**, **דו**, **תת**.

בית **דו** קומתי, מעיל **דו** צדדי, זרע **דו** פסיגי, וברבים: בתים **דו** קומתיים, מעילים **דו** צדדיים.
קומה **תת** קרקעית. חברה **תת** תרבותית, איש צבא **תת** אלוף, וברבים: קומות **תת** קרקעיות,
חברות **תת** תרבותיות, אנשי צבא **תת** אלופים. [ולא תתי אלופים, **חד** משמעו!]
הקריינית בטלוויזיה הודיעה: "ועכשיו נראה סרט על חדי קרן". חיכיתי בקוצר רוח לראות את
היצורים שיופיעו, ותהיתי אם נצפה באנטילופות חדות קרניים, או באותה דמות מיתולוגית
בעלת קרן אחת חדה [יוניקורן].

אכן, כשמדובר בלשון יחיד משתמשים באותה מילית - **חד**.

ילד **חד** לשון = בעל לשון חדה, הר **חד** פסגה = הר שפסגתו מחודדת.

וגם דרך **חד** סטרית = שיש בה כיוון נסיעה אחד, בית **חד** קומתי = בעל קומה אחת.

אבל כשמשתמשים במילים האלה בלשון רבים יש להבדיל בין **חד** = מחודד (שם תואר
שמשתנה בלשון רבים) לבין **חד** = אחד (מילית שאינה משתנה). מבדילים בין:

ילדים **חדי** לשון, ראמים **חדי** קרניים, ילדות **חדות** לשון, סכינים **חדות** להב. לבין:

כבישים **חד** סטריים, בתים **חד** קומתיים, תמונות **חד** גוניות, דעות **חד** צדדיות.

הוא הדין בין שם העצם **אי** (יבשה מוקפת ים) לבין המילית **אי** (להבעת שלילה).

אי תנועה, **אי** המטמון, **אי** השדים, וברבים: **איי** תנועה, **איי** המטמון, **איי** השדים,
אבל: **אי** אפשרי, **אי** רצונלי, **אי** רצוני, וברבים: **אי** אפשרים, **אי** רצונליים, **אי** רצוניים.

עוד מיליות שאינן משתנות בלשון נקבה ובלשון רבים: **תת**, **דו**, **תת**.

בית **דו** קומתי, מעיל **דו** צדדי, זרע **דו** פסיגי, וברבים: בתים **דו** קומתיים, מעילים **דו** צדדיים.
קומה **תת** קרקעית. חברה **תת** תרבותית, איש צבא **תת** אלוף, וברבים: קומות **תת** קרקעיות,
חברות **תת** תרבותיות, אנשי צבא **תת** אלופים. [ולא תתי אלופים, **חד** משמעו!]

משולחנו של גיאוגרף אוקראינה עושה היסטוריה. שוקי ברנדויין



צילום: אתר גאג'ט ליין

הונאה עצמית, למרות ידיעות מודיעיניות על ריכוזי הכוחות בסופו של תרגיל רוסי על גבול אוקראינה, הופתעה אירופה, גם אני. לתפיסתי, יכול היה פוטין להפעיל כוחות מקומיים חמושים וליצור הסלמה, לשגר מיליציות, את כוח ווגנר, ליצור מלחמת אזרחים נתמכת סייבר שתמוטט את אוקראינה בלי חתימה רוסית ולתקוע את המערב עם איומי הסנקציות ללא פלישה בפועל. מלחמת אזרחים היא מתישה ואמנם נמשכת שנים ארוכות, המון זמן. הדבר שרוסיה הצטיינה בו לאורך ההיסטוריה הוא זמן. החיפזון מהשטן.

הדמוקרטיה האמריקנית וערכי זכויות אדם אירופאים מתקשים להבין מניעים לאומניים בעולם המיועד להיות כפר גלובלי. רכרכי המאה ה-21 לא הגנו על זכויות אדם בגרוזיה, קרים, קזחסטן, שם פעל פוטין תחת סנקציות כלכליות שלא מולאו ע"י אלו שהטילו אותם. גם ההתנהלות המדינית המערבית בסוגיית הגרעין האירני משדרת רפיון. אובמה שיגר חיוכים וטרמפ שידר מדיניות כלכלית. הכאוס שהותירה היציאה האמריקנית מאפגניסטן ורצף כישלונות אביב העמים החדש שידרו מסר של הזדמנות לפוטין.

פוטין נכנס לסוריה לאחר שכוחות נאט"ו כשלו בה. האירוע שהתרחש לאחר הפיגועים בפריז, שבו פגעו טייסי נאט"ו במטרות אזרחיות בסוריה תחת ביקורת שהם פוגעים באזרחים ויוצרים יותר נזק מתועלת, היה לנקודת מפנה אסטרטגית. צילומי הנפגעים הובילו את אירופה להפסקת המעורבות שם. החל מ-2018 פגעו הרוסים בבתי חולים ושיטחו עיירות וכפרים בסוריה והשיגו הישגים אופרטיביים, באופן שבו הרגישות ההומנית האירופית לשלום אזרחים, הותירה את המגרש ללא שוער.

אירופה מתעוררת כבולה בסבך חקיקה משפטית בינלאומית שהיא עצמה יצרה אותה, החל במשפטי נירנברג, דרך מילושוביץ, בית המשפט בהאג ובחינת פשעי מלחמה בעזה, תוך הבנה שמלחמות השב"ש של המאה ה-20 לא יחזרו על עצמן באירופה. דור שלם גדל בפציפיזם תרבותי וקבע שפלישה לאוקראינה אינה מלחמה לגיטימית. מלחמה אינה צריכה לגיטימציה, מלחמה היא פרקטית, ולא השתנתה מאז ששרפו הרומאים את קרתגו.

מי שמנצח במלחמות הם המתוחכמים והנחושים יותר. אולי זאת התשובה לריכוזי הכוחות הרוסיים שאינם מחילים שליטה בשטח ויש להם את היכולת לכך. מי שמתכנן בליצקריג, מפעיל מקסימום כוחות ומינימום לוגיستيקה, ואם לפתע מתעכב, עליו להתמודד עם לוגיטיקה ואספקה מעבר לתכנון, כי הצבא צועד על קיבתו. מי שכובש שטח, כולל חבלי ארץ מיושבים, חייב לנהל אותו במישור האזרחי. רוסיה נמנעה מליפול בפח זה בסוריה ואינה משקמת שם דבר בתחום האזרחי, כנראה שאינה נחושה גם בדבר שליטה ארוכת טווח בקיב.



אוקראינה מאיימת על הנרטיב הרוסי של הדוב הקשוח מהטונדרה, משדרת פתיחות, שומעים בה קולות ודעות, הפגנות, גם במדיה וגם ברוסית. רואים בה עם שכן שנהנה מחופש ציבורי. אוקראינה הדמוקרטית מאיימת לכבוש את דעת הקהל ברוסיה. אם חשב פוטין שאוקראינה תתמוטט אל מול רוח המלחמה שיצר, או יתקבלו דרישותיו בעמדת הפתיחה, מבלי להתחכך בערי אוקראינה, הרי שכרגע עליו להחליט על המשך דרכו.

כשלונו בכך שאירופה הופתעה ולא הפנימה את המסר של האיום, לא הוזעקה 'ועידת פסגה' מול שינוי החשופות והוא החליט לממש איום שלא באמת התייחסו אליו, סוג של הונאה עצמית. בין הצופים בהצגה נמצאים האיראנים בדרך לגרעין והסינים שסוגרים על טאיוואן.

מול הנשיא פוטין עומד הנשיא ביידן, אדם שמלחמות המאה העשרים צרובות בו וניסיונו המדיני רווי באותה מאה, הוא אינו המשך לנשיאים הקודמים. קו אדום שלו יהווה איום משמעותי על רוסיה, אך הוא מצא את מנהיגי אירופה נובחים ואינם מוכנים לנשיכה. הם לא הגיבו שטורקיה פלשה לקפריסין והפקירו את הקטלונים לטובת השקט באירופה. הם במצבם הנוכחי אינם מוכנים לסנקציות רוסיות על אספקת גז ונפט.

אירופה מתעוררת ללא יכולות, כנועה, ללא חוק גיוס חובה, בעמדת נחיתות אסטרטגית וביחוד - מנטלית. מכאן נמצאת אוקראינה כפי שהיא, במקומה. גם אנחנו במקומנו, עלולים להיקלע למצב דומה.

הפלישה הרוסית הותירה את אירופה בהלם. מאז מלחמת העולם השנייה הרג ההומו-סאפיינס המערבי את הניאנדרטל הוויטקונגי ואת הניאנדרטל השיעי של הטליבן ודאע"ש, באפריקה הניאנדרטלים הורגים את עצמם. בנטפליקס לוחם ההומו-סאפיינס בחיזרים ירוקים ומציל את העולם. המערב שייך להומו-ספיאנס. לפתע הורג ההומו-סאפיינס את רעהו באירופה. אנחנו כבר היינו שם, באבי יאר. (נכתב ב-3.3.2022)

מה בין הצעירה היהודייה מהונגריה למלחמה באוקראינה?

ד"ר שלמה הרציג, מרצה לספרות ולתרבות,



חנה סנש

בימים האחרונים נתון העולם כולו בחרדה קיומית של ממש. פלישת הצבא הרוסי לאוקראינה, ההפצצות היומיומיות על ריכוזי אוכלוסין, ללא רחם, החרבת הערים הגדולות באמצעות טילים, המובילה למנוסתם של מיליוני פליטים הנמלטים על חייהם מאזורי הקרבות - כל אלה אינם ענין של מה בכך. זוהי מציאות שכמותה לא הכרנו עשרות שנים, וכמאמרו של ההיסטוריון הידוע פרופ' יובל נח הררי, העולם חווה שינוי פרדיגמה. היינו, מעבר מעידן של שלום עולמי (פחות או יותר) לעולם של ג'ונגל, שבו כל דאלים גבר, וכל מדינה חזקה יכולה לפלוש למדינה חלשה ממנה ולקחת לעצמה בכוח הזרוע את נכסיה. ועדין לא דיברנו על האיום הגרעיני המרחף מעל לראשנו; איום שנשיא רוסיה ולדימיר פוטין איננו מהסס להשתמש בו במפורש במלחמה הנוכחית.

אין תמה אפוא, שאחת האסוציאציות המיידידות הנקשרות במלחמת רוסיה אוקראינה, שאליה מסתפחות רבות ממדינות המערב (והמזרח), היא האסוציאציה של מלחמת העולם השנייה. זו אותה מלחמה שבה רודן 'מטורף' אחד (היטלר) יחד עם מדינות הציר (איטליה ויפן) הוביל את העולם כולו לאסון המלחמתי הגדול בתולדותיו עד כה. כידוע, מלחמת העולם השנייה גבתה עשרות מיליוני הרוגים ובתוכם ששת מיליוני היהודים שנרצחו בשואה. בהקשר זה, של חרדה קיומית על רקע זוועות המלחמה ברצוננו להעלות מחדש את דמותה הצנחנית העברית הראשונה, שהייתה גם משוררת, חנה סנש, שרק לאחרונה צוינו מאה שנים להולדתה (17 ביולי, 1921). חנה סנש היא הצעירה היהודייה, ילידת הונגריה, שעלתה לארץ לבדה בגיל 18, ממניעים ציוניים ובעיצומה של מלחמת העולם השנייה התנדבה לפלמ"ח ולצבא הבריטי, ואף צנחה מעבר לקווי האויב (יוגוסלביה), חצתה את הגבול להונגריה במטרה להביא מודיעין רלוונטי לשולחיה הבריטיים ובמקביל לסייע, ככל הניתן, לאחיה היהודיים בהונגריה (במיוחד לאמה שנשארה שם), שנידונו לכליה על ידי הגרמנים. בגבול בין יוגוסלביה להונגריה נתפסה חנה על ידי שוטרי הגבול, עונתה קשות על ידי הגסטפו, נשפטה למוות באשמת בגידה במולדת על ידי משפט צבאי הונגרי, והוצאה להורג ב-7 בנובמבר 1944 והיא בת 23 בלבד.

בניגוד לדימוי הלוחמת הנועזת שהוצמד לדמותה של חנה סנש מדובר בעצם בצעירה יהודייה, משכילה וחולמנית, שבגלל האנטישמיות שגאתה בארצה עלתה לארץ, כדי לעבד את אדמתה ולממש את אידאל החלוציות הציוני שבער בה. תחילה למדה בבית הספר החקלאי בנהלל ומשם עברה לישיבת קבע בקיבוץ שדות-ים ושם, כאמור, התנדבה לפלמ"ח ולצבא הבריטי, כדי לסייע במאבק האנגלים בנאצים. למעשה, יותר מכול אהבה חנה סנש לקרוא ולכתוב ומורשתה הספרותית הענפה כוללת יומנים, מכתבים ושירים. הידועים שבשירים הם: "אשרי הגפרור" ו"הליכה לקיסריה", שהולחנו על ידי דוד זהבי והפכו להמנונים ידועים של כל תנועות הנוער בארץ.

בהקשר לחרדות הקיומיות של ימינו בשל אימי המלחמה הקשה האופפת את כולנו, ברצוננו להביא קטע אחד מיומנה של חנה סנש המשקף לא רק את חרדותיה האישיות, אלא את החרדות של היישוב העברי כולו בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם השנייה מפני כיבוש ארץ ישראל על ידי הצבא הגרמני-הנאצי, ומפני הגורל הצפוי ליהודים בארץ. הקטע שלהלן הוא מיום 23.04.1941:

"יוגוסלביה נפלה. ביוון נסוגים האנגלים והיוונים. בלוב קרבות קשים שתוצאותיהם עדיין לא ידועות. בארץ-ישראל קיפאון של חוסר-אונים, חוסר הבנה ורצון. הכול מדברים על פוליטיקה. הכול יודעים שהחזית מתקרבת ואיש אינו מעז לבטא את השאלה: מה יהיה אתנו, אם הגרמנים יגיעו אלינו. המלים הכתובות על הנייר פשוטות הן, אבל כשעוצמים את העיניים לרגע ומקשיבים רק ללב, שומעים את דפיקות הפחד. לא לחיי אני מפחדת. הם יקרים לי, אבל יש יקר מהם. ברצוני או בעל-כורחי עליי לחשוב ולתאר לעצמי מה יהיה גורל הארץ אם תעמוד מול גרמניה. אני מפחדת להביט אל מעמקי התהום. אני מאמינה שלמרות חוסר הנשק, חוסר ההתכוננות, לא נמסור את עצמנו בלי התנגדות. 500,000 יכולים לעמוד מול כוח צבאי עצום. אנגליה תעזור, או יותר נכון, תעשה הכול בשביל עצמה, ואני עדיין מאמינה בניצחונה של אנגליה. אבל האם תהיה אז ארץ ישראל? והנורא ביותר הוא לראות שאפשרות כזאת אמנם קרובה. אמנם כל אחד מקווה, משתדל להרגיע את עצמו, אבל אין הוא יכול להימנע מן המחשבות האלו. ולא קם עדיין איש אחד אשר יאחד את העם ויפסיק, לפחות לרגע, את ויכוחי המפלגות. אין איש אשר יגיד: די! וישמעו בקולו. אני מרגישה מין אחריות: אולי עליי להגיד את המלה? – אבל אין זה מתפקידי; אין לי לא האפשרות לכך ולא ידיעות קונקרטיביות, ולו היה לי האומץ, לא היו שומעים לדבריי מי אני ומה אני שתפקיד כזה יוטל עליי? לעשות אינני יכולה, ולא לעשות דבר, רק להסתכל מרחוק – גם כן אינני יכולה. כאילו הייתי רוצה לצעוק מתוך חלום-בלהות, ומלה אין בפי, כאילו רוצה הייתי לרוץ, ואין כוח ברגליי. אינני יכולה להשלים עם זה שהכול ילך לאיבוד, ייהרס, מבלי שתהיה לנו מעט השפעה על מהלך הדברים.

אני רוצה להאמין שהאסון לא יבוא. ואם יבוא, נעמוד נגדו בכבוד. ואם לא נעמוד – לפחות ניפול בכבוד. "רב להם למות מות קדושים, ייעזב העולם לטמאים" – דברי שניאור הם שמצלצלים באוזניי. מה זה מות גבורה, קידוש השם? האפשר לקדש את השם כדבר נבדל מהחיים? היש דבר קדוש מן החיים?

השעה שלוש. אני צריכה ללכת לעבודה."

*ד"ר שלמה הרציג, מרצה לספרות ולתרבות, להזמנת הרצאות: 050-6282995

ביוגרפיה של רחוב- יהושע ורבין- המושל הצבאי

צבי תדמור

משפחת ורבין התגוררה ברחוב ויצמן 25 ברחובות. דירתם השכורה שכנה בבית צמוד קרקע עם גינת נוי קטנה שחזיתה פנתה לרחוב. את בנם משה הייתי פוגש בביה"ס היסודי בו למדנו או במגרש המשחקים. את אביו, יהושע, הייתי רואה ישוב בג'יפ צבאי לבוש במדי צבא עם דרגותיו הגבוהות. יהושע היה גבר יפה תואר שהרשים את כולנו- ילדי הרחוב. על יהושע וקורותיו, אספר הפעם.

יהושע ורבין נולד ברוסיה ועלה עם משפחתו לארץ ישראל בשנת 1913. הם התיישבו בתל אביב. ביוזמתה של אימו החליטו להקים משק חקלאי שיפרנס את המשפחה וב-1923 התיישבו בצריף קטן במושבה באר יעקב. המשק היה מבוסס על כרם שקדים. אחרי השקדים באה תקופת הפרדסים.

כשסיים ב- 1929 את לימודיו בביה"ס "מקווה ישראל" הצטרף יהושע ל"הגנה", נטל חלק בהגנת המושבה בשמירה, רכישת נשק, שכלול דרכי המגן, במאורעות תרפ"ט עלה לדרגת מפקד כיתה ועסק בהדרכת מתנדבי ההגנה באזור. ב- 1941 התמנה למפקד אזור רחובות. יהושע ושרה אשתו עברו לגור ברחובות ב- 1945 כאשר עפרה הבת הבכורה הייתה בת שש ומשה הבן היה בן שנתיים. ברחובות נולדו אלי ונחמה. יהושע ושרה נתנו לבנם הצעיר את השם אלי להנציח את זכרו של אליק (בן הדוד, אחיו של משה שמיר) עליו כתב שמיר את הספר "במו ידיו" (פרקי אליק).



יהושע ושרה ורבין

במלחמת העצמאות יהושע היה איש מטה, סגן מפקד חטיבת גבעתי. בדצמבר 1949 מונה למושלה הצבאי של אל-מג'דל, היא מגדל גד, לימים אשקלון. בתפקידו זה ניהל מוניציפלית את העיר, עודד את ההתיישבות היהודית בה כאשר הערבים תושבי המקום עזבו לרצועת עזה. ב- 1950 העביר את העיר לניהול אזרחי.



יהושע ורבין המושל הצבאי

אח"כ, התמנה למושל הצבאי של המשולש, בו נטל חלק בהקמת מועצות מקומיות בטייבה ובאקה אל-גרביה. בתחילת 1954 היה מושלו הצבאי של הנגב ובמהלך 1956 עבר לכהן כמושל הצבאי של הגליל. בינואר 1962 התמנה לראש הממשל הצבאי על ערביי ישראל. יהושע התנגד לביטול הממשל הצבאי וטען שרבים מהערבים לא השלימו עם קיומה של המדינה. בסוף 1966 פרש מצה"ל בדרגת אלוף משנה.

במלחמת ששת הימים גויס למילואים כסגנו של חיים הרצוג, ומספר חודשים עסק בהקמת הממשל הצבאי בשטחים.

ב- 1969 נבחר על ידי סניף מפלגת העבודה ברחובות למועמדה לראשות העיר. בבחירות זכה בשישה נציגים מתוך 15 במועצת העירייה. עמד בראש האופוזיציה לשמואל רכטמן שנבחר לראשות העיר. במקביל, עבד כמנכ"ל החברה לפיתוח של העיר באר שבע. בקשתי רשותה של עפרה הבת הבכורה, לפרסם שני סיפורים שכתבה על חוויות שעברו עליה בילדותה בימי המנדט הבריטי ובמלחמת העצמאות, ברחוב ויצמן.

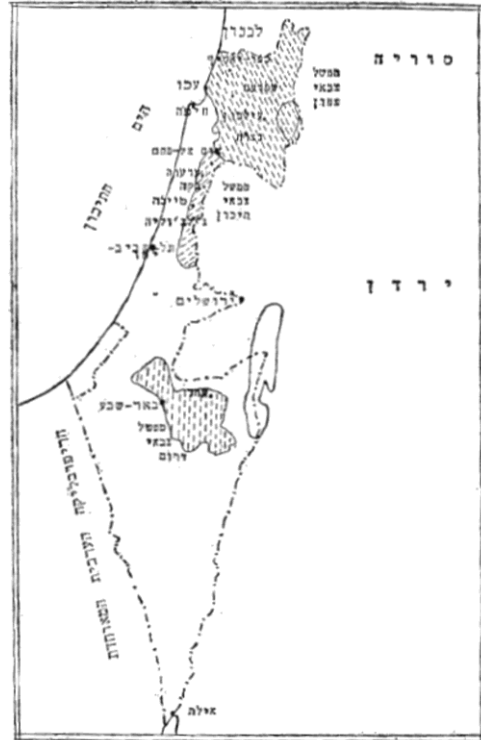
מה אנחנו יודעים על הממשל הצבאי שהיה במדינת ישראל. (ויקיפדיה)

הממשל הצבאי הוקם באוקטובר 1948. הכלי המשפטי היה "תקנות ההגנה (שעת חירום) שאפשרו לממשל הצבאי החרמת רכוש, הריסת מבנים, גירוש תושבים, הפקעת אדמות והגבלת תנועה ללא היתר מהמפקדות המקומיות שהוקמו ביישובים הערביים. למושלים הצבאיים הייתה סמכות להכריז על סגירת אזור ולהגביל את התנועה בו ואליו, או למנוע את הכניסה אליו.

השימוש בתקנה זו היה אמצעי יעיל כדי לאפשר למוסדות המיישבים היהודיים ליצור פריסה יישובית יהודית חדשה, ולאכלס את העולים בבתים הערביים הנטושים, במיוחד בערים שנטשו על ידי הערבים. בד בבד, פעל הממשל הצבאי להגבלת נידודות הערבים ולהפקעת חלק מקרקעותיהם.

הממשל פעל בשלושה פיקודים - הגליל, המשולש הקטן והנגב. בפועל הוא חל כמעט אך ורק על הערבים. בחלק מהערים המעורבות, כמו יפו, רמלה ולוד בוטל הממשל הצבאי כבר ביולי 1949 ובעכו בוטל המשטר הצבאי ביוני 1951. הערבים שחיו בערים אלו נהנו מחופש רב יותר, עובדה ששימשה את מתנגדי הממשל הצבאי כהוכחה לאי נחיצותו.

לממשל הצבאי היה תפקיד מכריע בעיצוב מרחב המחיה של הערבים, והוא שקבע את כללי המשחק והיחסים בין הערבים ליהודים בשני העשורים הראשונים לקיומה של המדינה. הוא היה הגוף שהשפיע באופן מכריע על הפריסה ועל היחסים הטריטוריאליים בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית.



אזורי הממשל הצבאי

בעוד שבשנותיו הראשונות הייתה ההתייחסות לממשל הצבאי כאל רע הכרחי (בשל תמיכתם של ערביי ישראל בזמן מלחמת העצמאות במדינות ערב, והחשש להיותם "גיס חמישי" הרי שמאמצע שנות החמישים, וביתר שאת מאז טבח כפר קאסם, החלו מתחזקות הקריאות לביטולו.

ב-1955 נתמנתה ועדת חקירה, שהחליטה להמשיכו כדי למנוע חזרת פליטים, להוות גורם מרתיע נגד פעילות עוינת ומניעת הפרעת הערבים להתיישבות עולים חדשים באזורי הספר. הדו"ח שיקף את הלך הרוח בקרב הצמרת הביטחונית והמדינית של ישראל באותן שנים.

ב-1958 הוקמה ועדת שרים לבחינת נחיצותו של הממשל הצבאי שהמליצה לבטלו. ראש הממשלה דאז דוד בן-גוריון דחה את מסקנותיה.

ערביי ישראל יצאו מכפריהם רק על-פי אישורי תנועה בלבד. אישורים אלו הושגו לעיתים כתמורה לסיוע ל"שירות הביטחון" ("השין-בית"), כיום: השב"כ), או תמורת נכונות לעבודה בתנאים סוציאליים ירודים ביישובים יהודיים. זכות הבחירה לא נשללה מערביי ישראל והם יוצגו בכנסת בעיקר באמצעות מק"י, שהייתה מפלגה משותפת ליהודים ולערבים.



בפברואר 1963 הוגשו לכנסת הצעות חוק לביטול הממשל הצבאי. ההצעות נפלו על חודו של קול. ב- 1966 בוטל הממשל הצבאי בעקבות הודעתו בכנסת של ראש הממשלה לוי אשכול. לא כל ההגבלות של הממשל הצבאי בוטלו, חלקן הועברו לסמכות משטרת ישראל ובוטלו בהדרגה רק במהלך השנים הבאות.

סודות

ימי המנדט הבריטי ברחוב ויצמן

עפרה הנגבי-ורבין

הייתי בדרך מבית הספר הביתה, כשעצר לידי רוכב אופניים. זה היה יענקל'ה, החבר של אבא. "אמא בבית?" שאל. "בטח!" השבתי, הוא אמר "להתראות" והמשיך לרכב. מרחוק ראיתי שהוא מסתודד עם אמא ושוב עולה על האופניים ומתרחק. "מה הוא אמר לך, אמא?" שאלתי מתוך סקרנות, "אלה דברים של גדולים" ענתה. זה לא נראה לי מוזר, כי תשובות כאלה הייתי מקבלת בכל פעם שהתעניינתי ב"דברים של גדולים". גם כשאבא היה בבית היו באים כל מיני אנשים ומסתודדים איתו. כשישראלה השכנה היתה שואלת אם אבא נמצא, היו שניהם נכנסים לחדר או מתרחקים מאתנו בחצר ומסתודדים.

רציתי כבר להיות גדולה כדי לדעת ולהבין את הסודות. כשהגעתי הביתה, ואחרי שנישקה אותי לשלום, מיהרה אמא לשדה שמאחורי הבית, ומשכה אחריה את עיזה פזיזה, השקתה אותה במים והכניסה אותה למחסן שהיה ביתה מתחת לביתנו. זה נראה לי מוזר, כי אף פעם לפני כן לא הוכנסה פזיזה למחסן כל כך מוקדם אלא הייתה מבלה בשדה עד הערב. הפעם לא שאלתי.

אחרי שעה בערך נשמעה מכיוון הכביש הודעה באנגלית ברמקול. הקול הגיע ממעלה הרחוב והלך והתקרב אלינו. שכנים מכל הבתים יצאו להבין על מה המהומה. גם אמא ואני יצאנו. אמא היתה מאד נרגשת. נדמה לי, שהיא אפילו פחדה, אבל ממה?!... שתי מכוניות צבא ובהן עשרה חיילים אנגלים או יותר עצרו לידינו ואחד החיילים שאל משהו באנגלית. השכנים כולם וגם אמא משכו בכתפיהם והנידו בראשיהם. המכוניות המשיכו עוד מעט. כאן הסתיים הכביש, הסתיים הרחוב והתחילו הפרדסים. הקרוב ביותר היה הפרדס הגדול של ארבייטר ובו בית אריזה ובאר גדולה ועמוקה, שסיפקה מי השקייה לפרדס. המכוניות עצרו, וכל החיילים זינקו מתוכן והתפזרו בפרדס. הם חיפשו משהו, ולא היה לי מושג מהו אותו משהו.

אחרי שגם בבית האריזה וגם בתוך הבאר לא מצאו את מה שרצו למצוא, חזרו לרחוב, שם עמדנו אמא ואני עם כל השכנים. החיילים נכנסו לבית של שכננו ממול אלפרד. אלפרד ידע כנראה, שגם אם יחפשו אצלו לא ימצאו דבר, ובזמן שהסתובבו אצלו בבית וברפת (הפרות שלו סיפקו לנו חלב טרי כל בוקר) עמד הוא בין השכנים רגוע ומתבדח. אני חיכיתי שאמא תסביר לי מה רוצים האנשים מאלפרד, אבל היא הייתה חיוורת ושותקת.

המחפשים יצאו מביתו של אלפרד ועברו אלינו. פתחו את דלתות כל הארונות, הציצו מתחת למיטות, אפילו חיפשו בתוך המקרר. "אמא, תגידי כבר מה הם מחפשים", ביקשתי לדעת. "אני לא יודעת", ענתה בחוסר סבלנות. החיילים, שלא מצאו את מה שחיפשו, יצאו לחצר. החזקתי בידה של אמא והלכנו אחריהם. הרגשתי שהיא רועדת. לא יכולתי להבין מה המתח הזה אצלה, הרי החיפוש הסתיים... פתאום שמענו את אחד החיילים קורא לחברו: "ג'יימס, יש פה משהו!" שני האנגלים נעמדו ליד דלת הדיר של פזיזה. אמא לחצה בחזקה את ידי שהייתה בתוך ידה. החיילים פתחו את דלת הדיר וריח חזק של גללי העז קיבל את פניהם. הם מיהרו לסגור

ולהתרחק מהמקום. אז לחץ ידה של אמא על ידי נחלש עד שפסק לגמרי. החיילים נכנסו למכוניותיהם, ובלי להיפרד נסעו לדרכם, והחיוך חזר לפניה של אמא. "בואי הביתה" אמרה וחיבקה את כתפי.

בערב הקשיבו הורי במתח ל"חדשות" ברדיו. "מאות חיילים בריטים חיפשו בכל הארץ מקומות מחבוא של נשק לא חוקי. במקומות אחדים התגלה נשק ואנשי "הגנה" רבים נעצרו... הבנתי את הסוד: פזיזה העז שמרה על מחבוא הנשק ("סליק") של "ההגנה" ברחובות.

"ה הפ צ ה"

במלחמת העצמאות ברחוב ויצמן

עפרה הנגבי-ורבין

אמא ביקשה שאביא לחם וחלב מהמכולת של צירינג. כבר בגיל שש, עוד בבית הקודם, מילאתי בשמחה את התפקיד הכמעט יום יומי של עריכת "קניות קטנות": לחם טרי, גבינה לבנה עטופה בנייר (אותו היינו שוטפים, מייבשים ועוטפים בו סנדוויץ לבית ספר), ולפעמים גם זיתים או פרוסת חלבה "על המשקל". "חזרי מהר, אל תתעכבי בדרך", אמרה, כי הימים היו ימי מלחמה, ומדי פעם היו נשמעות אזעקות שהזהירו מבואם של מטוסים- מפציצים ממזרחים.

הייתי בדרך למכולת כשנשמעה אזעקה. למרות שהיינו רגילים לאזעקות, בכל זאת, ברגע הראשון הן תמיד הפתיעו וגרמו לדפיקות לב חזקות ולידיעה, שצריך למצוא מיד מחסה קרוב. התחלתי לרוץ ושמעתי את גב' ברק, אמא של יגאל מכיתה ח', שלש כיתות מעלי: "ילדה! בואי מהר! היא יצאה מהחצר, תפשה בידי ומשכה אותי לתוך הבית, למסדרון. "של מי את?" – "של ורבין" – "לכם יש מקלט?" – "עכשיו יש לנו מקלט חפור בחצר, אבל לפני כן גם אנחנו היינו עומדים במסדרון". כך עמדנו ודיברנו עד שנשמעה צפירת ההרגעה. לא ידעתי אם להמשיך לכיוון החנות או לחזור הביתה. כשחשבתי שאמא בטח דואגת לי, החלטתי לחזור.

רצתי מהר בדרך הביתה. עברתי ליד הבית של חברותי תמר ודיקלה [גלזר], אחריו הבית של משפחת ולינסקי. ליד הבית של משפחת גליסון ראיתי את רחל. רחל שתמיד חיבבה אותי, וגם הפעם נופפה לי בשמחה לשלום. שוב נשמעה אזעקה. מרחוק שמענו הדי התפוצצויות. רחל הושיטה לי יד ויחד רצנו לעבר המרתף בבית של מטצקי, שהיה ממש מול הבית שלי. מדרגות אחדות הובילו מהרחוב למרתף קטן שהתמלא באנשים. כשהגענו למדרגה התחתונה נשמעה התפוצצות, קרובה יותר מהקודמות. ידיים נשלחו לעברנו ומשכו אותנו פנימה ואז – אז נשמעה התפוצצות חזקה כל כך וקרובה כל כך מכיוון הבית שלי.

רעד בלתי רגיל תקף אותי. רחל חיבקה אותי חזק, אבל לא יכולתי להפסיק לרעוד. מה עם אמא ומושיק ואליק התינוק? ... הרעד הלך והתגבר. כשנשמעה צפירת ההרגעה, הובילה אותי רחל החוצה. מעבר לכביש, מולנו, ראינו את ביתי עומד יציב ושלם, אבל מאחוריו ענן של עשן שחור ואבק. נכנסנו לחצר. ריח חריף של אבק שריפה עמד באוויר, וכל השטח היה מלא רסיסים מהפצצה שנפלה בשדה הקרוב. אמא והילדים בדיוק יצאו מהמקלט. התחבקנו ארבעתנו, מישהו לידינו אמר "זה היה ממש נס משמים".

לראות, להביט, להתבונן

צילם יוסי רזי



אוניברסיטת תל אביב - 3/2022.

נתראה בעלון הבא

תם ולא נשלם